

A gyermekjogot tisztelő pedagógia gyakorlat kódexe

2023. május 9.
Hajdúböszörmény

Írta és szerkesztette:

A kutatás vezetői:

Dr Eleonora Teszenyi (The Open University)

Dr Sándor Pálfi (Debreceni Egyetem)

Dr Natalie Canning (The Open University)

Kutatótársak:

Dr. Fenyő Imre

Dr. Molnár Balázs

Dr. Németh Nóra Veronika

Dr. Rábai Dávid

Vargáné dr. Nagy Anikó

Készült a **Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai kar, Gyermeknevelési Tanszék** és az **Open University UK School of Education, Childhood, Youth and Sport** kollaborációjával, valamint óvodapedagógusok és koragyermekkori szakemberek hozzájárulásával:

Balogh Beáta

Bőjtös Nikoletta

Demcsákné Lorger Tímea

Dobiné Besenyei Andrea

Félegyháziné Kathi Ildikó

Kovácsné Dr Bata Éva

Kövérné Toldi Zita

Krajecz Amarilla

Leleszné Sveda Klára

Mányiné Czine Helga

Pálfi Pálma

Papné Gyöngyösi Katalin

Papné Pintér Csilla

Pur Mihály

Rhédi Anna

Skarbit Józsefné

Szántóné Papp Judit

Szőllősi Tamás

Szűcs Lászlóné

Tárkányiné Buda Éva

Tartalomjegyzék

01	Előszó	pg 01
02	A szabadság játéka	pg 03
03	A környezet szerepe	pg 04
04	Önkifejezés	pg 05
05	Gyermei autonómia	pg 06
06	Létszükségletek, Jólét	pg 07
07	Jelentős emberek	pg 08
08	Pedagógus feljegyzések	pg 10

Előszó

Ebben a szakmai kódexben a koragyermekkor szakembereit szólítjuk meg azzal a céllal, hogy egy pedagógiai irányelvek gyűjteményét ajánljuk. Kutatási eredményekre alapozva olyan segítséget kívánunk adni, amely a nevelési gyakorlat közben kívánatos attitűdöket, hozzáállást fogalmazza meg és segíti a gyermekközpontú kultúra gyakorlatba ültetését. Arra számítunk hogy a kódex alapelvei tovább formálódnak majd, amint ez a gondolkodás terjed eddig nem érintett területekre is.

Mi a célja ezen kódex ajánlásának?

A gyermekközpontúság megfogalmazódik az Alapprogramban (elfogadó, befogadó, gyermekközpontú a magyar óvoda), mégis azt látjuk, hogy a gyermek szeretete önmagában nem garantálja a gyermeki jogok tiszteletét. Ezzel a kódexel hiányt kívánunk pótolni. Ennek eléréséhez kutatásunk során megvizsgáltuk a gyermeki életet, és ezt sűrítettük szakmailag is érthető fogalmakba, amelyek ebben a kódexben találhatók.

Kinek szól?

Pedagógusoknak, intézményvezetőknek és a koragyermekkor szakembereinek, akiknek szívügye a gyermeki jólléthez szükséges feltételek biztosítása. Azoknak, akik teret kívánnak adni annak, hogy a gyermek hathasson a környezetére. A kódex-ben ehhez adjuk meg a gyermeket tisztelő szempontokat, amelyek segítenek a gyermekre irányuló figyelmünket ébren tartani.

Melyek a fontos, értelmezésre szoruló fogalmak ebben a dokumentumban?

Gyermeki hang – a gyermek életével, beszédével, cselekedeteivel, viszonyaival üzen a felnőtteknek, ami a felnőttektől a gyermekre figyelő, a gyermeket megértő és a gyermek megnyilvánulásait olvasó gondolkodást igényel.

Gyermeki jog – ennek az ajánlásnak a gyermekjog pedagógiai értelmezése képezi az alapját, nem a jogi értelmezése. A gyermekvédelemhez kapcsolódó jogok ugyanis kielégítő módon deklarálva vannak a törvényekben. Ezeket túl a mindennapi nevelési helyzetek gyermeket tisztelő és figyelembe vevő gyermekjogi nézőpontját támogatjuk ebben a dokumentumban. Az ENSZ gyermekjogi nyilatkozata a gyermeki jogokat három fő csoportra osztja:

1. Védelem
2. Ellátás/Gondozás és
3. Részvétel.

A védelem és ellátás jogának pedagógiai értelmezése egyértelműbb, viszont a részvételhez való jog magyarázatot érdemel. Arra utal, hogy a gyermek hatótényező az óvodában, személyes jelentősége van az óvoda mindennapjaiban. A részvétel jogának értelmezése magában foglalja a gyermeket mint hatótényezőt, ami a gyermek jelentőségét hangsúlyozza.

Szociokulturális beágyazottság – Ez a szakmai kódex a gyermek nevelését a családon és a közösségein belüli részvétel és együttműködés állandó folyamatának tekinti. Szociokulturális szempontból a gyermekeket többnek tekintjük, mint a nevelési és tanulási folyamatok passzív befogadóit. Úgy tekintünk rájuk, mint akik hatással vannak a körülöttük lévőkre, és így társ-közreműködőként vesznek részt az őket körülvevő kultúra megteremtésében és továbbadásában.

Felnőtt dominancia – A pedagógus és a nevelést segítő többi személy szakmai és jogszabály szerinti felősséggel tartozik minden egyes gyermekért. A felnőtt szerepe ezért mindenképpen központi jelentőségű a gyermeki jogok működésében, de korántsem mindegy, hogy ez a központi szerep miképpen határozza meg a gyermekek életét. Az, hogy ezt a dominanciát hogyan érzékeli a gyermek, nagy mértékben függ attól, hogy mennyire tartja a felnőtt egyensúlyban a dominanciához kötődő különböző szerepeit. Ezért minden fejezetben a pedagógus szerepe külön figyelmet kapott, és mind a hat fejezet magyarázza a domináns szerepek vállalását, amelyekkel a felnőtt felruházott a gyermeki jogok mindennapi megvalósulásában. Ezen szerepek leírása alapját képezhetik önreflexióknak és ezáltal az önellenőrzést is segíthetik

Mi a szerkezete ennek a dokumentumnak?

Hat fejezete van: 'A gyermeki szabadság játéka', 'A környezet szerepe', 'Önkifejezés', 'Gyermei autonómia', 'Jelentős emberek' és végül 'Létszükségletek és jóllét'. Minden egyes fejezet tematikai elrendezése azzal kezdődik hogy bemutatja ezeket a gyermek számára fontos és megélt tapasztalatait tömörítő fogalmi köröket. Tisztában vagyunk a fogalmi átfedésekkel a hat fejezet között, de az egyértelműség és az ismétlések elkerülése érdekében egy helyen igyekeztünk minden fogalmat tárgyalni.

Ezeknek a következők alkotják az alapját:

1. „De jó csak lenni!” című kutatás amely a gyermekjogokat tárta fel a magyar óvodai pedagógiai gyakorlatban (2020–2022)
2. Az ENSZ gyermekjogi nyilatkozata (1989) és azok cikkelyei

A fejezetek mindegyike szintén tartalmazza a fogalmi körökhöz tartozó szakmai irányelveket, amelyek a gyermekjogokat tisztelő pedagógiai gyakorlathoz kívánatosak. Ezek a "Hogyan járulhat hozzá ezek megvalósulásához a pedagógus?" alcím alatt vannak felsorolva. Az utolsó oldalon a kódex helyet biztosít a pedagógusok feljegyzéseinek, reflexióinak.

A szabadság játéka

Résztétel jogcsoport

A gyermek játéka az őt körülvevő világ lenyomata. Számára a játékban megélt tapasztalatai egyéniék. A gyermekek bár ugyanazt a játékot megtapasztalhatják, mégis mást éreznek és másnak tulajdonítanak jelentőséget, ami az egyéniséghez kapcsolódik. A játékban a gyermekek egyéni mikrovilágai találkoznak és ezekben a világokban maximális energiával koncentrálnak a saját tevékenységeikre.

A gyermek a játék nyelvén ért, a játék a gyermeki gondolatok kifejezésének a kitüntetett eszköze, s ennek a szabadsága a gyermeki lélek természetes megnyilvánulása. A szabadság az, hogy a gyermek értelmezheti a játékában a világot úgy, ahogy belülről látja, és ebből a perspektívából nézve lesz érdekes számára a másik játéka, ami elvezet oda, hogy közösen tudnak játék-világokat létrehozni.

A szabadság játéka annak a módja, ahogyan a gyermek kifejezi, hogy ő is nyer a másikkal megosztott játékból anélkül, hogy elvenne valamit a játéksituációból. Azt is elfogadja, hogy a játék és a gyermeki együttműködés egyéb formája változhat, fejlődhet, hiszen mindig lesz benne olyan, ami őt is érdekli. Amikor a gyermek szabadon játszik, rendelkezik azzal a lehetőséggel, hogy új értelmezéseket és jelentéseket konstruáljon. Az önirányítás nélkülözhetetlen eleme a gyermeki szabadság játékanak, ami a gyermek általi tervezéssel és szervezéssel valósul meg.

Hogyan járulhat hozzá ezek megvalósulásához a pedagógus?

- Elhinni és elfogadni, hogy a gyermek képes a játék tervében és céljaiban döntést hozni
- Lehetőséget biztosítani arra, hogy a gyermek a saját érdeklődését kövesse
- Biztosítani minden játéknak az egyedi tér és idő szükségletét: lehetővé tenni a gyermek számára, hogy elmélyüljön egy tevékenységben
- A felnőtt legyen kíváncsi arra, amit a gyerek felvállal és megmutat (érdeklődés, kíváncsiság, félelem, tapasztalat stb.)
- Követni a gyermeket, tanulni a gyermektől, megérteni a gyermek tervét és segíteni a megvalósításában
- Megérteni, hogy ha a szabadság biztosítva van a játékban, akkor bekövetkezik a decentralizáció (a szociális nyitottság)

A környezet szerepe

Ellátás jogcsoport

A gyermeki jogok kifejezésében a környezet teret ad és egyben határokat is szab. A tárgyi környezet a gyermek számára szabad hozzáférést, ezáltal rugalmasságot és kreativitást biztosít. A gyermekek gyűjtőszenvédelme is befolyásolja a tárgyi környezet kialakulását és ezzel is gazdagítja önmaga és társai játékkörnyezetét. A környezet inspirálja a gyermeki érdeklődés kibontakozását, a játék új irányait és elősegíti a gyermeki játékkoncepciók megvalósulását. A tárgyi környezet fogalmába beletartoznak a szabad játék eszközei is, amelyek használatáról a gyermekek hozhatnak döntést a képzelőerejüktől ösztönözve.

Az egyént tükröző érzelmi környezet segíti a gyermekeket a nehezebb élethelyzetek, szituációk feldolgozásában és megértésében. Ez elvezeti a gyermeket oda, hogy megbízzon az érzéseiben, azokat szabadon megélje és tudja, hogy az érzelmeinek létjogosultsága van. Ahhoz, hogy az érzelmi környezet ezen funkciója érvényesüljön, szükség van arra, hogy a gyermek kötődjön a környezetéhez azáltal, hogy ő is hozzájárul kialakításához és fenntartásához.

A gyermeki érzékelés szerinti esztétikus környezet kialakítása fontos az óvoda minden színterén (bent, kívül egyaránt), és annak a gyermekek részvételével történő ápolása erősíti viszonyát a pozitív érzelmi és szociális környezethez. A gyermeknek megfelelő szociális környezet a saját és egymás melletti gyermeki cselekedeteknek ad teret, ahol a saját és társaik tapasztalaiból merítve építi a gyermek társas énjét. Emiatt születik az igény a gyermekben arra, hogy egyik tevékenykedésből szabadon átléphessen a másikba, mozoghasson a társaik között, a társakkal együtt és önmagában is. Hogyan járulhat hozzá ezek megvalósulásához a pedagógus?

- Segíteni a gyermek játékterveire kapcsolódó tárgyak és anyagok bevonását
- Elfogadni, hogy az óvodai környezetben található eszközöket a gyermekek változó funkciókkal is bevonhatják a játékukba
- Erősíteni a bizalmas szociális és érzelmi környezet kialakítását
- Keresni a gyermek által értelmezett esztétikai szépséget és lehetővé tenni ennek rendszeres megjelenését az óvodai környezetben
- Tekintettel lenni és megismerni a gyermek tárgy- és anyag-preferenciáit és biztosítani azok rendszeres megjelenéseit az óvodában
- Megismerni és beépíteni a gyermek szociokulturális környezetét az óvodai környezetbe
- Beépíteni a más kultúrából érkező gyermekek élményeit az ő tudás forrásaik tiszteletben tartásával
- Elfogadóan visszatükrözni a gyermek mindenkori érzelmi állapotát

Önkifejezés

Ellátás és részvétel jogcsoport

A gyermekek belső készítetése a körülöttük lévő világ és emberek megértése és ennek tükrözése, aminek a motorja vagy fékje a gyermek saját érzelmi környezete. A gyermek a személyes világába enged be, vagy tart távol másokat az önkifejezésével, attól függően, hogy mit érez biztonságosnak. A gyermekek a jelen életüket folyamatosan összehasonlítják a velük megtörtént előző eseményekkel és folyamatokkal, ami reflexiós készítést vált ki belőlük. A gyermeki önkifejezés 'száz nyelve' megalapozza a másság, egyediség felismerését és elfogadását, ami a közösség harmóniáját és a demokratikus emberi kapcsolatok kialakulását szolgálja.

A részvételhez való jog a gyermeki önkifejezésben is érvényesül. A gyermekek, mint hatást gyakorló tényezők, befolyásolják az óvodai életük eseményeit önkifejezésükkel. A felnőtt türelme és érzékenysége egy olyan társas-érzelmi környezetet biztosíthat, ahol a gyermek ráérez arra, hogy a sokféleség elősegítheti a mindenki számára megfelelő megoldás megtalálását. A játékban megjelenő vélemények és javaslatok sokszínűsége segíti a gyermeket annak megértésében, hogy az övétől eltérő vélemény is megjelenhet és ehhez különböző módon viszonyulhat. Ebben a gyermekek saját tapasztalataikra építik etikai észrevételeiket.

Hogyan járulhat hozzá ezek megvalósulásához a pedagógus?

- Megteremteni az önkifejezést biztosító és ösztönző érzelmi légkört, hogy a gyermekek szabadon reagálhassanak a külső és belső világuk impulzusaira, változásaira, hatásaira
- Felismerni, hogy a gyermek önkifejezési módja lehet a saját és mások életének reflexiója (vélemény, észrevétel, vágy, stb.): önszervezett játéka, mozgása, rajza, éneklése/tánca, tárgyalkotása, cselekvési rítusai, és egyéb egyedi módjai
- Figyelembe venni a mindennapok eseményeit követő tervezés során a gyermek önkifejezésének tartalmi jegyeit
- Felismerni a gyermekre jellemző egyedi önkifejezési módokat
- Az önkifejezés tartalma a gyermekből ered, ehhez a gyermekkel közösen keresni a legjobban illeszkedő formát és felhasználni a pedagógus tervezett tevékenységekben is

Gyermeki autonómia

Védelem és részvétel jogcsoport

A gyermeki autonómia önrendelkezést jelent. A gyermekek számára fontos, hogy önállóan hozhatnak döntéseket és ez alapján cselekedhetnek, ami innovatív magatartást, bátorságot és kooperációt igényel tőlük. Mindemellett a gyermekeknek joguk van mind a fizikai, mind a társas-érzelmi térben kockázatokat vállalni, tévedni és hibázni. A gyermeki autonómia érvényesülésének a jegyei, hogy a gyermekek megtapasztalhatják a párbeszédet, vitát, egyeztetéseket, egyezkedéseket, a közös problémamegoldást, a döntések meghozatalát és az együtt átélt örömet vagy kudarcot.

A játék különösen alkalmas arra, hogy a gyermekek megismerjék, elsajátítsák az önszabályozás mechanizmusait, amely során döntéseket hozhatnak, nézőpontjaikat felvállalhatják és egyeztetetik társaikkal, miközben megszerzik a felelősségvállaláshoz szükséges önbizalmat és érzelmi elköteleződést. Ezáltal képessé válnak játék és különböző életszituációkban a hatalmi viszonyok konstruktív kezelésére is. Ennek a része a többféle nézőpontnak a bemutatása és a döntéshozás folyamatának láthatóvá tétele a gyermek számára.

Hogyan járulhat hozzá ezek megvalósulásához a pedagógus?

- Rendszeresen a beszélgetés tárgyává tenni, hogy miben hozhatnak döntést a gyermekek mind a saját és a csoport életére vonatkozóan
- A gyermekcsoport elfogadott együttműködési, életviteli normáinak a kialakításakor építeni a gyermeki autonómiára
- Ráhangolódni és segíteni a gyermeket a saját határainak a felismerésében és megoldás keresésében
- Facilitálni a gyermeki döntési folyamatokat
- Segíteni a gyermeket az autonómiát működtető diszpozíciók megszerzésében (vélemény formálás, érvelés, kérdezés, kritikus gondolkodás...stb)
- Teret adni a gyermeki felfedezéseknek, explorációnak amelyek folyamán közösen új jelentéseket konstruálhatnak

Létszükségletek, Jóllét

Védelem és ellátás jogcsoport

A létszükségletek a gyermekek életét alakítják és hatással vannak a többi szükséglet kielégítésére a mindennapos élethelyzeteikben. A létszükségletet veszélyeztető vagy korlátozó tényezőre egyéni, belső jelzők alakulnak ki a gyermekben, amelyek érzékenyítik őket azokra a helyzetekre, ahol a veszély fennállhat. Ezek felülírják a többi szükségletet.

A jóllétnek több rétege van a gyermek gondolkodásában. A gyermekek a jóllétüket veszélyeztető tényezőket is számon tartják. A kirekesztés, az aggodalom, a feszültség, az előreláthatatlanság, a környezet állapota is ilyen tényező lehet. A jóllét kiemelkedően fontos eleme az intézményes nevelés közegében az egészség, az egészséges életmód, aminek a gyermekek is tudatában vannak. Maga az egészség pozitív fogalom számukra, viszont az egészségtudatuk tartalmát a jelentős emberek egészségéhez fűződő viszonya határozza meg. A jóllétük biztosítására, az intimitás biztonságára a gyermekeknek belső igényük van, aminek kifejezése nehézséget okozhat számukra és gyakran a felnőtt számára láthatatlan térben történik

Hogyan járulhat hozzá ezek megvalósulásához a pedagógus?

- Tapintatosan viszonyulni a gyermekek létszükségleteivel és jóllétével kapcsolatos bizalmas információkhoz
- Árnyaltan értelmezni az egyéni, személyenként változó gyermeki szükségleteket
- Érdeklődni a gyermek életével kapcsolatos aggodalmairól és lelki támaszt nyújtani az elbizonytalanodott gyermekek számára
- Ismerni a gyermekek létszükségleteinek egyedi feltételeit (amelyek változók lehetnek)
- Biztosítani a biológiai szükségletek önálló kielégítéséhez az intimitás és diszkréció sajátos, gyermekhez igazított feltételeit
- Biztosítani a gyermeki tevékenységhez szükséges időt és egyéni ütemet

Jelentős emberek

Védelem és részvétel jogcsoport

A gyermekek életében sok érdekes és fontos ember lehet, de a számukra jelentős emberek azok, akiknek döntő hatásuk van az életükben. Ők az elsődleges és másodlagos szocializációs közeghez is kötődhetnek (szülők, nagyszülők, családtagok), valamint professzionális nevelők, illetve a gyermekek által választott személyek. Ez utóbbiak lehetnek gyermekek és felnőttek egyaránt. Kötődések ezekhez a jelentős emberekhez különböző mintázatokat adnak, amelyek az óvodai életükben, kapcsolataikban, viszonyaikban és attitűdjeikben is megjelennek.

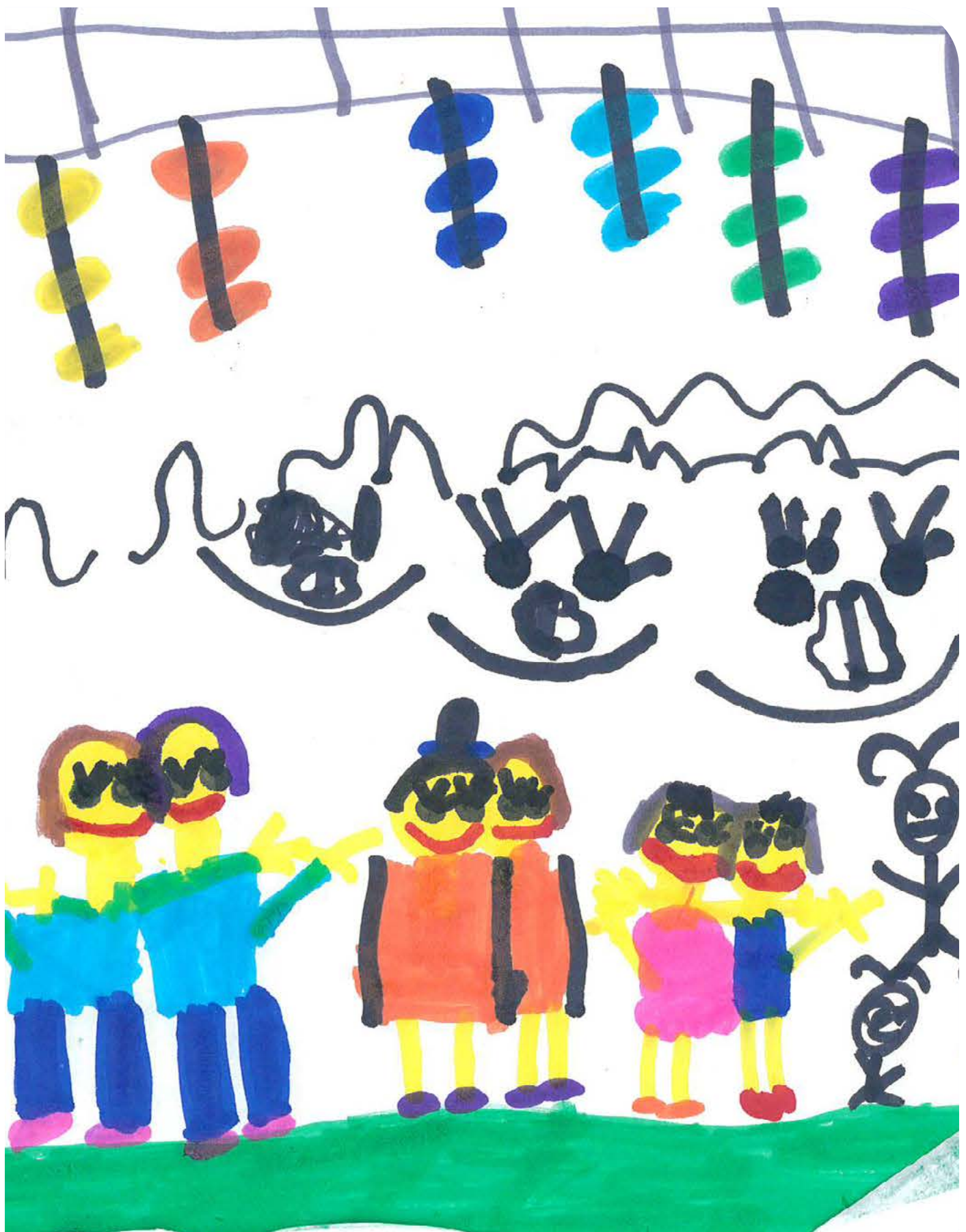
A gyermekek a családban lévő jelentős emberek életszervezési és életviteli mintáit, kapcsolati hierarchiáit elkerülhetetlenül hozzák magukkal az óvodai életükbe. Ez befolyással van arra, hogy a gyermek befogadó vagy elutasító-e az óvodai élet ingerei iránt. A jelentős emberekkel való kapcsolatok prioritást élveznek a gyermekek játékában és más tevékenységeikben.

A gyermekek barátaikkal való interakciói azért fontosak számukra, mert eközben átélhetik egymás megértését, és ez segíti saját maguk megértését is. Az ilyen jellegű társas ráhangolódás eufórikus hatású, ami a baráti kapcsolatot preferenciává és referenciává teszi.

Hogyan járulhat hozzá ezek megvalósulásához a pedagógus?

- Feltétel nélkül megismerni, megérteni és elfogadni a gyermekek kapcsolatait a jelentős emberekkel, azok pozitív aspektusainak felismerésével
- Építeni a baráti kapcsolatok vonzerejére, ami új utakat és lehetőségeket nyithat a pedagógus számára is
- Tisztelni a gyermek döntését a barátait illetően és segíteni a kapcsolati szükségletek pozitív kimenetét
- A gyermek előnyére fordítani azt a holisztikus gyermekismeretet, amelyet a gyermek párhuzamos élettereinek megismeréséből szerzett a pedagógus

Pedagógus feljegyzések

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

